

NYUGAT FELÉ.

□ Amit az eddigiekben feltártunk, hű képét adja az utolsó esztendőök szépprózájának. Magyarország a nyugati irodalmak hullámvásárainak játéklabdájává lesz, ha továbbra is meg marad a folytonos irodalmi divathajszolás önállótlan megalázó szükkörű és méltatlan taktikája mellett.

□ Elszomorító tünet az, hogy a tehetségek országában a legtöbb erő és képesség terméketlen polemiákban merül ki testvérharcokban, ahol a régiek és az újak dobnak lándzsát egymás ellen és a durva persziflász fegyvereivel igyekeznek minél mélyebb és fájdalmasabb sebeket ejteni egymás testén. A naivitásig és az izléstelenségig fajul az az elméleti küzdelem, amelyben a modernnek és konzervatívek pocskolják egymást a dialektika mesterkedéseivel és ezen irodalompolitikai pártharcokban éppen csak az irodalom számára nem marad tér és idő. Ady Endre politikai és társadalmi fanatizmusából legalább pár gyönyörű vers született. Ignóthus izzó energiájú mozgásai legalább egy irodalmi revút teremtettek, de a pártok harcából vajmi kevés könyv született és a sok irodalmi és művészeti dogma és epéskedés legfeljebb az újságoknak adott egy friss és sokszor a polémia élessége miatt frivol szenzációt tartalmazó rovatot, de nagyobb koncepciók, erős öntudatos magyar irodalom nem sarjadzott belőle.

□ Egy pár jelentős lírai költőt hozott az új idő, amint-hogy az élet mindig termel zseniket. Ady Endrét egyéniségének őseréjű agresszivitása, nyelvének hatalmas muzsikája az Arany János és Petőfi utáni időnk első faji költővé avatta, Móricz Zsigmond az új parasztanalízisének érdekes munkáját adta a „Sárarany” és a „Hét krajcár” című kötetben, de ezekből a nagy tehetségekből is hiányzik az az alkotó energia, az a törhetlen elvű szilárdság, mely a művészeti reformatornak legfontosabb és nélkülözhetetlenebb erénye. Az irodalmi pártpolitika, amelyet a társadalmi és közéleti aspirációk művésziellenes tendenciái irányítanak, kizsarolja ezeket a szabad zseniket is, akik jogos kenyérigényeik kielégítésére kénytelenek koncessziókat tenni a meggyőződéseikkel ellenkező tömegizlésnek.

□ Drasztikus példával bizonyíthatom, hogy iróink ihletét a poemáikat közre bocsátó újság társadalmi, politikai és irodalmi programja kormányozza, hogy

Ady Endre és Ambrus Zoltán egész mást ír a „Nyugat”-ba, mint a „Vasárnapi Újság”-ba és a „Magyar Figyelő”-be, hogy a meggyőzések cikkenként változnak, hogy a magyar íróknak nincs elég heroizmusuk ahhoz, hogy az anyagiak csábításainak ellenállva megmaradjanak a lelki hitvallásuk egyenes útján. Nem pamfletet írok, hanem csak azt, amit mint olvasó tapasztalok. Meghajlok Bródy Sándor, Szabolcska Mihály, Ignóthus és Babics Mihály következetessége előtt, akiknek művészi meggyőződésük nem korlátozzák a kiadói érdekek és a tömeg vélemény és az ő új, illetve régi mesgyéjükéről nem térnek el, sem a halhatatlanság, sem pedig a sokkal jelentősebb jutalmakért.

□ Ezekből a folytonos irányzatharcokból és részleges kapitulációkból azonban nem fejlődhetik egészséges irodalom. A két szélsőség amelyet a „Magyar Figyelő” és „Nyugat” képvisel, apró irodalompolitikai napi híreket szolgáltat, amelyekből írói gárdák napi szükségletei nyernek némi fedezetet, de a nagy magyar tehetségeket megöli ez a szétforgácsolása az erőknél. Hiányzik nálunk az alkotás békéje az agresszivitással, gyanúsításokkal, frivolitással telített levegő, a politikai kérdéseknek mindent döntő piszkos zuhatagja és a képességet kizsákmányoló, rettenetesen fejlett zsurnalizmus, amely gyári munkát kíván és éhbérekért fizet az alkotónak, a hihetetlenül erotikus, érzéki alkalmakban és kínálatban, keletnél is keletibb „Budapest” nem ad helyet és időt a nagy koncepciók számára.

□ Mikszáth Kálmán az ő diadalmas cinizmusával még emancipálni bírta magát némileg az izgága forró környezettől, Molnár Ferenc kétségbeesett energiával, beteg idegekkel és meggyőződésem szerint minden élő német és francia írónál nagyobb zsenialitással igyekszik kitépni magát az élet és szenvedélyek szennyes moloch karjaiból, de nyugalmat csak külföldön találhat.

□ A külföld nyújt menhelyet a magyar művészeknek, Bródy Sándor „Tanítónő” című darabját Reinhard berlini színháza rehabilitálta, azokért a tanfelügyelői körrendeletekbe foglalt inzultusokért, amellyel nálunk keserítették el. Lengyel Menyhért „Falusi idyll” című mesterművével közigazgatási tisztviselők polemizáltak, mert támadni merté azt a deres szellemet, amely

még ma is benne dűl a vármegyék adminisztrációjában. A „Falú“ primitívségének keserű milió rajzáért a falusi előfizetők expositurájaként fellépő budapesti irodalmi filiszterek vettek Lengyeltől lovagiatlan elégtételt és pedig nem az érvek fegyverével, hanem a fojtogató bojkott és a művészetlen karrikatura brutalitásával.

□ Az első és egyetlen magyar, bátor vidéki zászlóbontást a „Holnap“ körének mozgalmát vándor kabarék komikusai veszik groteszkbe torzítva festett ajkukra és ennek a feltétlenül artistikus célokat szolgáló és Ady Endre kulturás eszméit fiatalos tűzzel harsogó csoportnak erkölcsi exisztenciáját természetesen éppen Ady Endrének perverzítés számba menő kegyetlen támadása rendítette meg, mert a „mester“ ellenségévé vált azoknak, akik az ő inspirációja alatt új énekbe fogtak és énekük erős igaz magyar dal volt, nem pedig gyáva dadogás.

□ A magyar élet jelen összevisszaságában nem vonulhat félre író a csend tuskulanumába megirni egy regényt nyugodt, erős, széles tónusút, mint a Frenssen „Jörn Uhl“-ja, vagy Thomas Mann „Budendrook családja“, náluk regényt rendelnek a Légrády Testvérek, amelyek a tárca rovatban jelennek meg akkép, hogy minden rész lehetőleg egy befejezett egészet képezzen. A magyar földön nincsenek Barbizon falucsákák, ahol a művészet a maga felséges büszke imperialisztikus erejével vonulhat meg, nálunk pipaszó mellett politizálnak és cucilistákat szidnak a kis falukban is.

□ Nálunk a kávéházban születnek, élnek és cikkeket irnak az emberek és nem képesek kibontakozni a napi hír, a frivol pletyka, egyszóval az aktualitások bűvköréből és nem művészeti ambíciók nyugtalanítják a tizenhét éves fiúk álmait, hanem a beletemetkez-nívágyás abba a horizontál erkölcsü, szabad, ideges, forró pesti északába, amelyet naivitásukban „bohémélet“-nek neveznek.

□ A magyar irodalomnak ezen folytonos kapkodó, rángásos impresszió hajhászása, az újatkeresés miatt nincs egyéni súlya, ereje és jellege. A népiestkeresők, a vidékre visszavonultak ugyan aláhuzottan trivialisan faji zsánrekkel írják tele a konzervatív ujságok tárcarovatát, de Tömörkényi István és Homok megfigyelései és néprajzi adomázgatásai már nem fődik a ma parasztját, akit a szocialista propagandák, a bérharcok és sorsának megértése keménnyé, érdekessé, szomorúvá, kegyetlenné és bizalmatlanná tett.

□ Móricz Zsigmond és a parasztproletáriatus környezetét mesterien rajzoló novelláiban már kereste az új idők fuvalmától ájtárt barázdás homlokú magyar parasztlélektanát. Epikus szélességgel megrajzolt „Sárarany“ című regényében megragadók, a forró ihletben született részlet szépségek, de disharmoniát keltenek épen ezen könyv őszinteség nélküli irodalmiaszkodásai, impresszionista szakadozottsága és némely undorító verista túlzása. Önkénytelenül is a bajor

paraszt hatalmas pszichológusára Ludwig Thoma-ra az „Andreas Vöst“ szerzőjére kell gondolnunk, akinek erős szilárd kompozíciójú és szolid zökkenéstelen stilszerűsége magasan túlszárnyalja Móricz Zsigmondot, akitől mi a magyar föld nagy regényét várjuk. □ Móricz Zsigmond irodalmi karrierjét is megtöri a morbus hungaricus, a művészi meggyőződés erejének hiánya. Az anyagiak varázsa, tehetségének apró zsánreképek erejéig való szétparcellázására kész-teti egy-egy novellaötletből színjátékokat farag, mint a „Falú“ című kis ciklusban tapasztaltuk, egyszóval a zsurnalizmus, eredetiséget, egyéniség zománcot le-maró, taposó malmába hajtja szép büszke homlokát, magyar föld szagától ájtárt igaz talentumát.

□ A nagy koncepciók kísérleteinek tartom az „Egri remete“, Gárdonyi Géza történelmi regényeit. Meg van bennük a nyelv romlatlan üdesége, színmagyar-sága, a történelmi adatok gondos összegyűjtése, a történelmi hűség, a meseszöveg vonzó érdekessége, csak a történelmi levegő hiányzik belőle, annak a letűnt kornak patinája, amely Herceg Ferenc nagy művét a „Pogányok“-at, az utolsó huszonöt esztendő egyetlen igazi nemzeti klasszikusává avatta.

□ Gárdonyi Géza őseréjű tehetsége sokkal értékeseb-ben érvényesült egy társadalmi regényben. „A hatalmas harmadik“ az erősen és mélyen látás igazi mes-terműve lenne, ha nem zavarnák meg illúziókat némely darabos parlagi elszólásai művészetlen finom-talanságai, amely parlagiasság Gárdonyi Géza leg-nagyobb fogyatkozása. Nem eléggé kiművelt író-művész a „Pöhölyék“ szerzője, a vidék ellomposította a vénája üdeségét és a visszavonultság elzárta előle a „Nyugat“ forrongó, lendületes evolúcióját, amelyt ma szinte reszketve várunk minden művészi alkotástól.

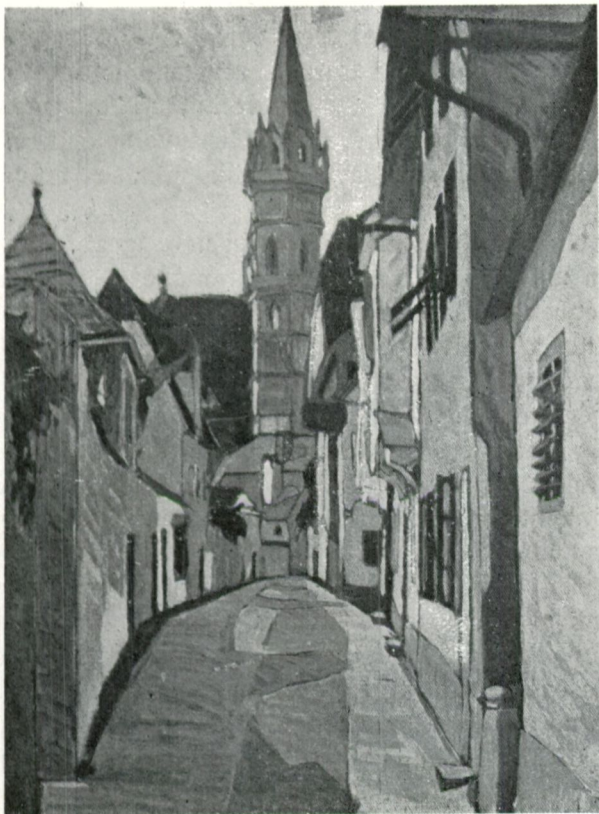
□ Lovik Károly varázsát, sikereinek igazi forrását ebben a lelki kiműveltségben és művészi fegyelme-zettségben találtuk régen. Zárt szilárd kompozíciójú a stílus igazi ötvösművészetével kiformált novelláit és regényeit az irodalomértők tábora mindig irodalmi eseményként üdvözölte, de a Singer és Wolfner-féle újdős kiadói érdek szolgálatában a kényszerű pro-dukтивitás szomorú gyárában ezek a komoly értékek lassanként kivesztek belőle és mulattató olvasmányo-kat ad ki minden évnegyedben „Ujság-regényeket“.

□ Ujság-regény! Itt csúcsonylik ki irodalmi hanyat-lásunk a maga teljes sivárságában. A Szomaházy István parfümös budapesti meséi, Lux Terka Szalon-elmésségei, Pekár Gyula jól táplált romantikája és rabiatus sneidigsége, Kálnoki Izidor vizenyős szalon-tipusai, Farkas Pál lipótvárosi szalonokból keltezett önkéntes történelmi mind egy ideges meditálástól, el-mélyedéstől irtozó, gondoktól, élethajszától agyonzilált közönség számára gyártódnak, amelynek jórészt egye-düli olvasmánya a napilap. Ezek az írárok gondosan kerülnek a ködös problémákat, a szürkességben vergődő szomorú tömegek rajzát, a lélek drámáit, ellenben

favorizálják az idegeket izgató, gyors lefolyású tragédiákat, a selyem kosztümökbe burkolt szép asszonyok delikát kalandjait, minden élénk színekkel festett durván kidomborodó szűzsét. Ennek a könnyen és kényelmesen kielégíthető tömegkivánságnak hódol az utóbbi időben egész csoportja a fiatal praktikusoknak, akik tehetségük, stiluskészségük és invenciójuk istenadta adományát hűségesen nyújtják a huszonnégy óráig élés jármába Pakots József, Pásztor József, Kanizsai Ferenc nevét említem csak meg a Szomaházy kasszasikereitől megmételtyezett csoportból, akiknek tehetsége rokonszenvesebb és tisztább önadminisztrációt érdemelne. Ha meg a Jakab Ödön

népies-féle vergáló naivitását, Lampérth Géza darabos kedélyességét, az elagott Eötvös Károly régi magyar hömpölygő páthoszból hirtelen a Jókai stílusú adomázgatásokba átcsapó iródiákoknak diktált meségetéseit felemlítjük, előttünk áll az egész szomorú sivár jelen; durva, gyári munkája annyi fiatal izzó erőnek a kenyérért. Hiába harsognak a szózatok Nyugat felé, addig míg a magyar életre ránehezül az osztályszellem, a buta elfogultság, a művészet gyár-
iparrá sülyesztésének átka, addig a keleti bozótok sötétsége borúl az alföldi tájra és megkövezik, eltemetik azt ami szép, bátor, fiatal, fejlődik a bús magyar ugarból.

HALMI BÓDOG.

KOSZTOLÁNYI KANN GYULA FESTMÉNYE

RÉGI ÚTCA

Mikor a tüzek kialusznak.

*Már lohadnak a nagy bibor-tüzek.
Megcsalnak szeretőim: az öröm, a bánat.
Az idő lassan levetkőzteti rólam
A piros es sárga selyem ruhákat.*

*S kezdem szeretni a síkátoros utcát,
Ha egy kintorna játszik valahol
S melléje a nyomor vakszemű lánya
Tünt álmokról egy románcot dalol.*

*Szeretek elnézni bús ős-
időben
A sárga gázlámpájú utca mentén,
Hol sápadt, beteg emberek járnak
És mennek haza a csüggeteg estén.*

*Látom árnyait piros álmaimnak
Fakult lepelben amint elsuhanak,
S észreveszem, hogy egyedül maradtam,
Árvának, utódtalan egymagamnak.*

*Ilyenkor még lelkemben visszalobban
Napfényes udvara egy régi háznak.
S mint mikor álmos, szőke gyermek voltam:
Siratni kezdem halkán — az anyámat.*

Harsányi Lajos.